

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО ОСВІТИ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ БАКАЛАВРІВ БОГОСЛОВ'Я

Басараб М. М.

ВСТУП

Формування здатності до освіти впродовж життя майбутніх богословів набуває особливого значення як в контексті входження України в єдиний Європейський освітній простір, так і в змісті системних викликів, що стоять перед нашою державою. Уміння організувати самоосвітню діяльність стає однією з ключових компетентностей бакалаврів богослов'я, оскільки їхня діяльність у майбутньому вимагатиме не лише глибоких теоретичних знань, але й постійного розвитку індивідуальних духовних чеснот та адаптації до суспільних процесів. Тому, дослідження педагогічних технологій становлення самоосвітньої компетентності студента під час навчання у закладах вищої духовної освіти є важливим завданням сучасної педагогіки та богословської освіти.

Проблема формування здатності до самоосвітньої діяльності у студентів-бакалаврів богослов'я в процесі їхньої підготовки у конфесійних та світських закладах вищої освіти України є однією з ключових, оскільки сьогодні попри достатню розробленість тематики інтерпретації богослов'я, мало уваги приділено впровадженню педагогічних технологій, спрямованих на розвиток у майбутніх богословів загальних компетентностей, пов'язаних із здатністю до застосування емоцій, критичного аналізу, пошуку та використання інформації тощо.

Для розуміння сучасних тенденцій формування самоосвітньої діяльності студентів ми провели емпіричне дослідження у формі анонімного опитування і проаналізували навчальні плани та зміст освітніх програм із підготовки бакалаврів богослов'я конфесійних та світських закладів вищої духовної освіти України, зокрема таких як Карпатський університет імені Августина Волошина та Ужгородська українська богословська академія (Освітньо-професійна програма «Богослов'я»..., 2025), Київська православна богословська академія (Освітня програма підготовки бакалавра..., 2025), Український католицький університет (Освітня програма «Богослов'я»..., 2025), Івано-Франківська академія Івана Золотоустого(Освітньо-професійна програма «Богослов'я»..., 2025). Наше дослідження векторів оновлення розвитку здатності до

безперервної освіти бакалаврів богослов'я у змісті освітнього процесу закладів вищої духоної освіти має на меті допомогти майбутнім богословам ефективно адаптуватися до мінливих потреб релігійного та суспільного середовища, оскільки богослов, який постійно розвивається, зможе успішно застосовувати нові підходи до пастирського служіння, навчання та проповіді. Це сприятиме формуванню глибоких знань, гнучкості мислення та відповідального ставлення до своєї місії, дозволить майбутнім богословам стати справжніми лідерами змін у своїх громадах та церковному житті, що є критично важливим в умовах сучасного світу.

У процесі аналізу нормативно-правової бази, що регулює освітній процес підготовки бакалаврів конфесійних та неконфесійних закладів вищої духовної освіти, ми дійшли висновку, що загальні та спеціальні компетентності випускника, визначені у Стандарті вищої освіти зі спеціальності 041 «Богослов'я» для першого (бакалаврського) рівня, безпосередньо спрямовані на розвиток у здобувачів освіти здатності до освіти впродовж життя. Зазначені знання та навички, які майбутній богослов засвоює впродовж навчання не лише формально декларують необхідність саморозвитку особистості, а й закладають методологічну основу реалізації даного процесу. У сучасному контексті підготовка майбутніх богословів передбачає не лише оволодіння глибокими знаннями, а й формування у здобувачів освіти усвідомлення важливості постійного оновлення професійних та особистісних якостей. Це дозволить майбутньому духовному лідеру ефективно адаптуватися до динамічних викликів релігійного та соціального середовища, а також забезпечувати актуальність пастирського служіння та своєї громадянської позиції

Актуальність дослідження також зумовлена значущістю цінностей самоосвіти впродовж життя, які мають глибоке коріння у Святому Письмі та церковній традиції. Зокрема, апостол Павло у своєму Другому посланні до Тимофія підкреслює, що «Усе Писання богонатхненне й корисне для навчання, для докору, для виправлення, для виховання в праведності, щоби Божа людина була досконала, на всяке добре діло готова» (2 Тимофія 3:16-17). Це положення свідчить про ключову роль біблійних текстів як джерела знань, моральних орієнтирів та інструменту особистісного зростання, що є фундаментальним для розуміння самоосвітнього процесу в контексті релігійної традиції.

У ході проведення емпіричного дослідження у формі анонімного опитування на тему «Формування здатності до освіти впродовж життя бакалаврів богослов'я нами була розроблена анкета, яка складалася із 20 запитань (Додаток 1). У опитуванні взяли участь 12 бакалаврів Карпатського університету імені Августина Волошина та Ужгородської

української богословської академії. Аналіз отриманих результатів дав можливість визначити рівні сформованості самоосвітньої компетентності студентів та розробити рекомендації щодо удосконалення освітнього процесу підготовки студентів-богословів у системі вищої духовної освіти у контексті розвитку їхніх самоосвітніх навичок.

1. Феномен освіти впродовж життя: філософсько-педагогічний контекст підготовки фахівців богослов'я

Упродовж віків християнство не лише формувало духовну свідомість особистості, а й суттєво впливало на становлення та розвиток освіти, формування моральних засад суспільства, його законів та культури. Це сприяло утвердженню етичних принципів, які стали основою для безперервного навчання та самовдосконалення. У Святому Письмі ця ідея є однією з наріжних, зокрема в книзі Приповістей наголошується на значущості мудрості та навчання як шляху до духовного благословення: «Блаженна людина, яка мене слухає, щоб пильнувати при дверях моїх день-у-день, щоб одвірки мої берегти! Хто бо знаходить мене, той знаходить життя, і одержує милість від Господа.» (Приповісті 8:34-35).

Сучасна богословська освіта в Україні перебуває на особливому етапі розвитку, що характеризується інтеграцією багатотомової теологічної спадщини з методологічними та концептуальними вимогами сучасної наукової парадигми. Ця динаміка створює унікальний контекст, де традиційні засади духовного виховання і догматики взаємодіють з принципами освіти впродовж життя, емоційного інтелекту, критичного мислення, міждисциплінарного аналізу та емпіричних досліджень. Такий синтез дозволяє готувати майбутніх богословів не лише на засадах фундаментальних цінностей віровчення, а й адаптувати їх до актуальних викликів сучасного українського суспільства, забезпечуючи активну участь у житті держави. Таким чином, сучасна українська богословська освіта має на меті не просто збереження традицій, а й їхнє творче переосмислення та адаптацію до реалій глобальних та національних суспільних викликів. Вона готує фахівців, здатних не лише служити в Церкві, але й бути активними учасниками захисту інтересів держави, що сприяє підвищенню авторитету священнослужителів та богословів.

Необхідність організації й розвитку самоосвітньої діяльності майбутніх фахівців акцентується у Законі України «Про вищу освіту», де підкреслюється значення самостійного навчання як фундаментальної основи концепції освіти впродовж життя. Вищу освіту законодавець розглядає не як завершальний етап, а як органічну частину тривалого процесу професійного та особистісного зростання. Важливим є й те, що нормативна база гарантує здобувачам право формувати власну освітню

траєкторію шляхом вільного вибору навчальних дисциплін, використання академічної свободи та визначення найбільш продуктивних методів навчання. Таким чином створюються умови для активізації індивідуальної ініціативи, що сприяє розширенню знань, набуттю нових компетентностей і розвитку потенціалу поза межами традиційних освітніх програм. Подібний підхід особливо актуальний в умовах сучасної наукової динаміки та швидких трансформацій суспільства (11).

Аналіз положень Стандарту вищої освіти за спеціальністю «Богослов'я» також дає змогу визначити основні загальні компетентності майбутніх богословів, які є фундаментом для їхньої самоосвітньої діяльності та професійної практики, і до яких належать: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, вміння шукати, опрацьовувати та аналізувати інформацію з різноманітних джерел, здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології, а також навички автономної роботи та ефективної співпраці в команді¹. Саме сформованість цих загальних компетентностей дозволить здобувачам вищої духовної освіти впродовж життя успішно розв'язувати складні спеціалізовані задачі в галузі богослов'я, пов'язані з герменевтикою та екзегетикою священних текстів, історико-критичним аналізом духовних традицій у контексті взаємозв'язку з філософськими, історичними та культурологічними знаннями, а також із проведенням міжконфесійного діалогу та екуменічної взаємодії.

Питання розвитку богослов'я та богословської освіти і науки в незалежній Україні досліджуються сьогодні багатоаспектно богословами, філософами, священнослужителями та педагогами, які, зокрема, зосереджують свою увагу на актуальних проблемах, перспективах міжконфесійного діалогу та ролі богословської освіти у формуванні духовно-моральних цінностей суспільства, подолання розбіжностей у викладанні богословських дисциплін у світських та конфесійних вишах, а також підготовки кадрів з богослов'я. До відомих дослідників, що займаються цими проблемами, належать В. Бедь, В. Бурєга, О. Горкуша, Р. Делятинський, Н. Дерстуганова, А. Денисенко, Ю. Чорноморець, В. Панченко, М. Попович, О. Предко, В. Рудейко, О. Саган, В. Хромець, М. Щербань, С. Шкіль.

Велика увага також надається аналізу проблем із організації освітнього процесу у закладах вищої духовної освіти, впровадження компетентнісної парадигми у змісті підготовки майбутніх богословів, розробки освітніх програм підготовки здобувачів освіти у конфесійних та академічних вищих

¹ Стандарт вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 04 Богослов'я, спеціальність 041 Богослов'я: Наказ МОН України від 30.12.2021 р. № 1483.URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha> (дата звернення 12.12.2024)

духовних закладах богословської освіти. Дослідження зазначених питань знаходимо у працях А. Баумейстера, П. Бачинського, В. Бедь, В. Бугера, Г. Гаврищака, В. Греха, Т. Гудкової, Д. Мартишина, І. Зязюна, О. Овчарука, О. Ситника, Т. Смагіної, П. Політила, І. Телятинського, Г. Терещука, О. Шимко, А. Черній та інших.

Питання ролі Церкви в сучасних суспільних процесах, зокрема пов'язаних із збройною агресією проти нашої держави, висвітлювали у своїх працях В. Бедь, О. Горкуша, Р. Делятинський, О. Овчарук, М. Палінчак, В. Панченко, М. Попович, В. Рудейко, О. Саган, А. Черній, М. Щербань, С. Шкіль та інші.

Важливим для нашої роботи був аналіз монографічних досліджень, у яких розкриваються етапи розвитку богословської освіти в Україні, компетентнісні засади організації освітнього процесу в конфесійних та неконфесійних вищих закладах духовної освіти, а також змістове наповнення та наукові дефініції терміна «богослов'я». Так, вивчаючи зазначену проблематику, відомий релігієзнавець В. Хромець, у дисертації «Богословська освіта як феномен релігійного та світського освітнього простору України», ґрунтовно розробив типологізацію богословської освіти та визначив взаємозв'язок богослов'я з богословською освітою в сучасному та історичному дискурсі. Автор зазначає, що «поняття богословської освіти впливає з концепту богослов'я та є певним чином складовою богослов'я. Богослов'я є ширшим поняттям від богословської освіти і саме богословське наповнення визначає особливості й напрями богословської освіти»².

У контексті організації освітнього процесу підготовки майбутніх богословів, інтеграції богословських дисциплін із суміжними науковими галузями важливими є дослідження Г. Христокіна «Методологія православної теології в її парадигмальних трансформаціях», у якому автор доводить, що «методологія православної теології слугує мовою для богословської та релігійно-філософської думки, необхідною для її конституювання та конкретизації в контексті вирішення нагальних світоглядних проблем релігійних спільнот. При варіативності мов, які використовувалися у православній думці, панівною тенденцією для методології був інтуїтивізм, тобто визнання надприродної можливості для розуму в його справжній ідентичності безпосереднього пізнання присутності Бога та ідеальної основи світу»³.

² Хромець В. Л. Богословська освіта як феномен релігійного та світського освітнього простору України: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук: 09.00.11. Київ, 2019. С. 23.

³ Христокін Г. В. Методологія православної теології в її парадигмальних трансформаціях. Дисертація Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2019. 544 с..

У сучасних умовах система підготовки бакалаврів богослов'я в Україні вирізняється складною й різномірною структурою, що включає заклади вищої освіти різних форм власності, підпорядкування та освітніх орієнтацій. Кожна установа має власні завдання, специфіку організації навчального процесу та визначені напрями розвитку. Частина таких закладів спирається на багатовікові традиції та концепції, які були адаптовані до українського православного контексту, тоді як інші є результатом новітніх суспільних, державних і церковних трансформацій. При цьому відмінності простежуються й у підходах до викладання: у світських університетах воно має інший характер, ніж у духовних семінаріях чи академіях. Важливо наголосити, що здобуття освіти за спеціальністю «Богослов'я» не тотожне священничому служінню, адже диплом богослова відкриває можливості для роботи у сфері викладання, наукових досліджень, музейної та бібліотечної діяльності, перекладу, редакторської роботи, соціального служіння чи консультацій у релігійній сфері.

У нашому дослідженні «Самоосвітня діяльність у контексті компетентнісної парадигми підготовки бакалаврів богослов'я» на основі проведеного аналізу діяльності закладів вищої духовної освіти України ми, зокрема, акцентуємо увагу на тому, що формування здатності студентів до освіти впродовж життя передбачено програмними результатами навчання конфесійних та неконфесійних закладів вищої духовної освіти України. Пріоритетним у даному контексті є забезпечення у змісті освітнього процесу міждисциплінарного підходу, який дозволяє формувати у здобувачів освіти цілісне розуміння богословських питань у їхньому складному взаємозв'язку з іншими галузями знань. Забезпечення розвитку у майбутніх богословів здатності до самоосвіти відбувається шляхом інтеграції відповідних міждисциплінарних дисциплін до обов'язкової складової навчальних планів та впровадження широкого спектра дисциплін вільного вибору. Важливу роль у процесі підготовки бакалаврів відіграє активне залучення студентів до різноманітних видів практичної діяльності, оскільки це «стимулює студентів до самостійного пошуку інформації, критичного осмислення теоретичного матеріалу в реальних контекстах, розвитку аналітичних та проблемно-орієнтованих навичок. Безпосередній досвід служіння, спілкування з віруючими різних конфесій та нерелігійними людьми, розв'язання конкретних пастирських чи соціальних завдань спонукає до самостійного поглиблення богословських знань, пошуку ефективних комунікаційних стратегій та вироблення власного практичного богослов'я»⁴.

⁴ Басараб М. М. Самоосвітня діяльність у контексті компетентнісної парадигми до підготовки бакалаврів богослов'я. Актуальні питання гуманітарних наук. 2025. Вип. 86, том 1, С. 295 – 300.

Проблематиці сучасних тенденцій розвитку богослов'я та богословської освіти також була присвячена колективна монографія «Актуальні питання богословської освіти в Україні», підготовлена та видана у 2024 році колективом науковців та богословів Карпатського університету імені Августина Волошина та Ужгородської української богословської академії (автори – В. Бедь, М. Басараб, О. Шимко, Р. Офіцинський, А. Драшковці, І. Телятинський). У науковому дослідженні були підняті питання ролі філософської освіти у розвитку богослов'я, нормативно-правового забезпечення богословської освіти в Україні, становлення системи богословської освіти в контексті свободи віросповідання та віровизнання, організації освітнього процесу підготовки майбутніх богословів у вищих конфесійних та світських закладах вищої духовної освіти України, зокрема формування загальних та спеціальних компетентностей бакалаврів богослов'я, залучення Церкви до суспільної, волонтерської, капеланської та душпастирської діяльності та інші. У зазначеній роботі нами було також акцентовано увагу на тому, що сучасні суспільні виклики підкреслюють потребу у посиленні практико-орієнтованої складової підготовки майбутніх священнослужителів та релігійних діячів у закладах вищої духовної освіти. Таке навчання має бути направленим на формування здатності майбутніх богословів до пасторальної роботи, місіонерства та соціального служіння, що у світлі сучасних суспільних трансформацій та воєнних викликів набуває еклезіологічної та пасторальної значущості ⁵.

Необхідно зазначити, що інтеграція України у Європейський освітній простір відповідно до вимог Болонського процесу зумовлює необхідність модернізації системи оцінювання результатів навчання, що мають спрямовуватися не лише на визначення академічних досягнень студентів-богословів, але й на оцінку рівня сформованості їхніх компетентностей: герменевтичних (здатність інтерпретувати Святе Письмо), діалогічних (участь у міжконфесійному та міжрелігійному діалозі), соціально-комунікативних (праця у громадських і парафіяльних спільнотах) та місіонерських (здатність до свідчення віри у різних культурних контекстах). Компетентнісна парадигма організації освітнього процесу підготовки богословів як у конфесійних, так і в неконфесійних закладах має базуватися на використанні інтерактивних методик (дискусії, підприємницькі, соціальні та волонтерські проекти, кейс-методи), впровадженні сучасних інформаційних технологій та практичній спрямованості навчання.

⁵ Бедь В. В. Актуальні питання богословської освіти в Україні. Колективна монографія. В. В. Бедь, М. М. Басараб та ін. Гельветика. 2024, 154 с.

Європейський освітній досвід, інтегрований у систему вищої освіти України, а також внутрішні суспільні виклики сприяли поступовому зближенню секулярних і конфесійних інституцій у підготовці богословів. Це дозволяє науковцям та духовенству ефективніше досліджувати онтологічні основи віровчення, аналізувати феноменологію релігійного життя, розвивати еклезіологічні, сотеріологічні та антропологічні аспекти богослов'я, а також інтегрувати міждисциплінарний підхід у вивченні суспільно значущих проблем. В умовах війни та глобальних цивілізаційних викликів особливої актуальності набуває академічна мобільність. Проведення міжнародних конференцій, симпозіумів, богословських конгресів, підготовка колективних монографій і наукових статей, створення спільних міжуніверситетських проєктів, а також програми студентських і викладацьких обмінів – усе це сприяє поглибленню наукової співпраці та інтеграції українського богослов'я у світовий академічний простір. Таким чином, богословська освіта стає не лише чинником формування духовного лідерства, але й важливим засобом суспільної консолідації та міжконфесійного діалогу ⁶.

На необхідності впровадження новітніх педагогічних технологій компетентнісного навчання у змісті освітнього процесу підготовки богословів у конфесійних та світських закладах духовної освіти акцентує також В. Попович у монографії «Взаємозв'язок соціального вчення православних церков і богословської освіти в Україні: філософсько-релігієзнавчий аналіз», де зазначає, що «виклики сучасної епохи стимулюють православні Церкви освоювати нові методи проповіді, нові способи місії, нові простори комунікації. Священнослужитель повинен володіти здатністю давати богословську оцінку найгострішим проблемам сучасності, навіть тим, які безпосередньо не пов'язані з церковним життям. Тому, окрім суто богословських, у програмі богословської освіти повинен бути присутній великий цикл загальногуманітарних дисциплін. Така освітня програма покликана розвинути в майбутніх священнослужителях здатність до аналізу, уміння самостійно мислити і правильно інтерпретувати ті або інші обставини життя соціуму. Важливо, щоб священнослужитель робив це виключно через призму Священного Писання і переказу своєї Церкви»⁷.

У науковому дискурсі для систематизації та класифікації явища безперервної освіти використовується низка термінів, що відображають

⁶ Бедь В. В. Актуальні питання богословської освіти в Україні. Колективна монографія. В. В. Бедь, М. М. Басараб та ін. Гельветика. 2024, 154 с.

⁷ Попович В. М. Взаємозв'язок соціального вчення православних церков і богословської освіти в Україні: філософсько-релігієзнавчий аналіз.: дис. докт. філософ. наук: 09.00.11 – релігієзнавство / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Житомир. 2018. с. 198

різні його аспекти. Серед найбільш поширених англomовних відповідників можна виділити «освіта дорослих» (adult education), що акцентує увагу на віковій групі здобувачів; «продовжена освіта» (continuing education) та «подальша освіта» (further education), які підкреслюють ідею послідовного продовження навчання після отримання основного рівня освіти. Особливе місце займають терміни, що розкривають ідею освіти як безперервного процесу: «перманентна освіта» (permanent education) та «освіта протягом життя» (lifelong education). Останній, разом із терміном «навчання протягом життя» (lifelong learning, LLL), став загальноприйнятим для позначення концепції, згідно з якою освіта є довічним і неперервним процесом. Термін «відновлювана освіта» (recurrent education) підкреслює циклічний характер навчання, що чергується з періодами трудової діяльності⁸. Хоча кожне з цих понять має свої нюанси та акцентує увагу на певному аспекті, їх об'єднує спільна концепція: освіта сучасної особистості є динамічним, безперервним процесом, що триває протягом усього життя і не обмежується лише традиційними освітніми інституціями.

На важливості самоосвіти та самовдосконалення наголошує у своїх проповідях та працях Митрополит Київський і всієї України Епіфаній (С. П. Думенко), який акцентує увагу на тому, що навчання не закінчується з отриманням диплому, бо кожна людина повинна постійно працювати над собою, читати, вивчати нове і вдосконалюватися, а справжнє навчання починається не в аудиторіях і не завершується отриманням диплому – воно лише продовжується вже в реальному житті, де «немає перездач, канікул чи улюблених курсів. Тут є відповідальність за кожен дію, слово і навіть думку – і вона впливає не лише на нас, а й на всіх довкола»⁹

У контексті сучасних трансформацій, коли богословська освіта в Україні має одночасно зберігати духовно-традиційну спадщину та відповідати вимогам глобалізованого й постсекулярного світу, особливого значення набуває компетентнісний підхід. Підготовка майбутніх бакалаврів богослов'я передбачає не лише засвоєння фундаментальних знань, але й розвиток умінь критичного мислення, міждисциплінарного аналізу, здатності до діалогу з представниками різних конфесій і застосування богословських ідей у суспільному просторі. Для досягнення цієї мети необхідним є формування освітніх програм, які поєднують класичні теологічні дисципліни з гуманітарними й соціальними науками

⁸ Освіта протягом життя як чинник людського розвитку. Аналітична записка. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/osvita-protyagom-zhittya-yak-chinnik-lyudskogo-rozvitku> (дата звернення: 17.06.2025 р.).

⁹ Навчання триває після диплома: духовне слово митрополита Епіфанія до випускників КПБА. https://uapc.te.ua/navchannya-tryvaye-pislya-dyploma-duhovne-slovo-mytropolitya-epifaniya-do-vypusknykiv-kpba/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 17.06.2025 р.).

(філософією, історією, культурологією, соціологією тощо), що забезпечує цілісний розвиток особистості та створює передумови для реалізації принципу освіти впродовж життя.

Для розуміння сучасних тенденцій впровадження міждисциплінарного підходу у контексті формування самоосвітньої компетентності особистості студента-богослова ми проаналізували освітню діяльність та зміст освітніх програм із підготовки бакалаврів богослов'я провідних конфесійних та неконфесійних вищих закладів богословської освіти, зокрема таких, як Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, Український католицький університет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Таврійський християнський інститут, Карпатський університет імені Августина Волошина, Ужгородська українська богословська академія, Волинська православна богословська академія, Київська православна богословська академія.

2. Педагогічні умови формування здатності до освіти впродовж життя у студентів-богословів

У межах сучасних освітніх стандартів підготовка бакалаврів богослов'я дедалі більше орієнтується на поєднання класичного вивчення богословських дисциплін з міждисциплінарним підходом, що стає ключовою передумовою формування здатності до освіти впродовж життя. Для богословської освіти важливо не лише передавати знання та навички інтерпретації Святого Письма, але й навчати студентів мислити у ширшому гуманітарному контексті, інтегруючи богослов'я з філософією, історією, соціологією, психологією, культурологією та іншими галузями. Такий синтез сприяє диверсифікації освітніх програм і дозволяє гнучко реагувати на потреби сучасного суспільства та Церкви. У цьому контексті міждисциплінарність виступає не другорядним елементом, а визначальною складовою освітнього процесу, оскільки вона формує здатність майбутнього богослова адаптуватися до нових знань і викликів, розширювати горизонти власного професійного розвитку й бути готовим до безперервного навчання протягом життя. Відтак упровадження курсів на кшталт «Релігія і суспільство», «Релігія і наука», «Релігійна етика» стає важливим практичним інструментом реалізації принципу міждисциплінарності та освіти впродовж життя.

Так, навчальний курс «Релігія і наука», створений в Івано-Франківській академії Івана Золотоустого, має на меті розкрити перед майбутніми богословами динаміку взаємовідносин релігійних традицій і культури в історичному і сучасному контексті. Програма охоплює фундаментальні поняття і терміни, а також забезпечує історичний огляд впливу релігії на

розвиток культурних процесів. У результаті вивчення дисципліни студенти мають засвоїти історію та методологію релігієзнавчих і культурологічних досліджень, що включають концептуальні підходи, теорії та закономірності розвитку релігії і культури. Вони повинні вміти аналізувати і прогнозувати релігійно-культурні явища, визначаючи їхню специфіку, чинники та наслідки¹⁰. Отримані компетентності дадуть змогу бакалаврам пропонувати нові підходи до взаємодії культури та релігії, одночасно формуючи в них навички критичного аналізу богословських традицій та їхнього впливу на суспільство впродовж життя.

У контексті забезпечення міждисциплінарного принципу формування компетентнісної парадигми підготовки бакалаврів богослов'я, зокрема їхньої здатності до освіти впродовж життя, «Вищий духовний навчальний заклад «Таврійський християнський інститут» у змісті освітнього процесу впроваджує такі навчальні дисципліни, як «Соціологія», «Філософія», «Менеджмент», «Логіка», «Основи права», «Педагогіка», чим забезпечує своїх випускників широким спектром навичок, що виходять за рамки суто релігійної сфери. Такий підхід формує не лише глибоке богословське розуміння, але й критичне мислення, управлінські здібності та соціальну адаптованість, що є основою для ефективного служіння в різноманітних умовах сучасного світу та підготовки до безперервного професійного та особистісного розвитку. Так, курс із менеджменту є важливим елементом підготовки майбутніх богословів, оскільки він забезпечує їх не лише глибоким розумінням богословської думки, але й ключовими практичними навичками для ефективного управління в сучасному світі. Ця програма формує у студентів управлінські компетенції, зокрема вміння аналізувати організації, мотивувати людей та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Крім того, вона охоплює питання лідерства та ділового спілкування, що є критично важливим для побудови міцних відносин з громадою та ефективною взаємодії в соціальних та церковних проєктах. У результаті, випускники отримують комплексні знання, що дозволяють їм стати компетентними лідерами, здатними успішно керувати та розвивати свої організації¹¹.

Одночасно, можемо акцентувати увагу на тому, що під час планування освітнього процесу підготовки майбутніх богословів необхідно враховувати специфіку конфесійних, міжконфесійних та неконфесійних закладів вищої

¹⁰ Освітня програма підготовки бакалавра «Богослов'я». Івано-Франківська академія Івана Золотоустого. веб-сайт. URL: <https://ifaiz.edu.ua/syl/Sylabus-relig-i-kultur.pdf> (дата звернення 12.09.2025).

¹¹ Освітня програма підготовки бакалавра «Богослов'я». «Вищий духовний навчальний заклад «Таврійський християнський інститут». <https://tci.org.ua/%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%81%D0%B8/> (дата звернення 12.09.2025).

освіти. Підготовка бакалаврів у конфесійних закладах вищої духовної освіти спрямована на формування висококваліфікованих фахівців для служіння та розвитку церковних і релігійних інституцій та служителів, передусім для виконання богослужбових практик певної конфесії. Навчальні програми цих закладів інтегрують богословські, філософські та гуманітарні дисципліни з метою становлення компетентностей, необхідних для виконання пастирських, місіонерських, освітніх та адміністративних функцій відповідного духовного напрямку. У той же час, як ми зазначали у нашому попередньому дослідженні, «загальнодоступна академічна богословська освіта, яка здебільшого реалізується у світських закладах вищої школи, має на меті підготувати фахівця з питань богослов'я. Така підготовка передбачає включення до освітньої програми дисциплін, що мають дотичне значення до богослов'я: історія, філософія, психологія, педагогіка тощо. Саме середовище академічного університету впливає на характер освітнього процесу. Однак, для всіх здобувачів освіти, незалежно від типу навчального закладу, необхідне розуміння того, що богослов'я принциповим чином відрізняється від інших наук»¹². Тому ще раз хочемо акцентувати увагу на тому, що богослов'я – це наука розуміння віри, а не думки. Так, апостол Павло у посланні до Римлян ніби визначає цей основний принцип: «Віра від слухання, а слухання через слово Христове» (Рим 10,17).

Однією із важливих педагогічних умов формування здатності до освіти впродовж життя бакалаврів богослов'я у змісті освітнього процесу закладів вищої духовної освіти виступає посилення практичної підготовки студентів. Адже, саме під час проходження практики повинен відбуватися процес вироблення та систематизації компетентностей самоосвітньої діяльності майбутнього богослова у реальних умовах. Активна участь студентів у різного роду практиках забезпечує реальні умови для застосування майбутнім богословом теоретичних знань у практичній площині, посилює практико-орієнтовану складову їхньої підготовки, що є ключовим для формування компетентностей до пастирського служіння, катехитичної та місіонерської діяльності, а також соціального служіння. У контексті сучасних суспільних трансформацій та воєнних викликів, ці навички набувають особливої еклезіологічної та пасторальної значущості. Для розуміння сучасних напрямків підходу до формування самоосвітньої компетентності особистості студента-богослова під час набуття ними практичного досвіду ми проаналізували навчальну діяльність та зміст освітніх програм із підготовки

¹² Бедь В. В. Актуальні питання богословської освіти в Україні. Колективна монографія. В. В. Бедь, М. М. Басараб та ін. Гельветика. 2024, 154 с.

бакалаврів богослов'я провідних закладів вищої духовної освіти України. Сьогодні конфесійні та світські освітні установи активно впроваджують різноманітні види практик. Зокрема, можна виділити такі практики, як: богослужбова, пастирська, проповідницько-місіонерська, катехитична, соціальна, науково-дослідницька, мовна, катехитично-педагогічна, пасторально-богословська та інші. Проведення зазначених напрямків підготовки майбутніх богословів є ключовим чинником для набуття ними практичних навичок. Наш аналіз показав, що саме системне поєднання теоретичної підготовки з практичними аспектами формує готовність майбутнього богослова до постійного самовдосконалення й ефективного служіння в умовах сучасних викликів. Проведений аналіз дав змогу зробити висновок, що богослужбова практика є однією з ключових, оскільки вона формує у студента здатність до розв'язання складних завдань у спеціалізованих сферах богослов'я. На практиці майбутній богослов опановує навички збирання, аналізу та інтерпретації інформації з літургійних джерел, а також вибору відповідних методів та інструментів. Він на власному досвіді засвоює автентичний зміст і символізм богослужіння, що є необхідним фундаментом для осмисленого звершення церковних Таїнств та обрядів.

Логічним продовженням богослужбової практики є проповідницько-місіонерська діяльність, яка є невід'ємною частиною пастирського служіння. На практиці майбутній богослов засвоює основні обов'язки пастиря та завдання священника як вчителя, місіонера та вихователя пастви. Він тренується в ефективній комунікації, опановує основи гомілетики, щоб вміти доносити християнські істини в доступній формі. Студент напрацьовує навички духовного керівника і організатора парафіяльного життя, а також усвідомлює важливість і відповідальність пастирського служіння в умовах сучасності. І практичні компетенції тісно переплітаються з науково-дослідницькою практикою, що забезпечує їхнє теоретичне підґрунтя. На практиці майбутній богослов засвоює практичну компетентність, опановуючи набуті теоретичні знання. Він вчиться визначати тип світогляду за окремими ознаками життєдіяльності та з'ясовувати обґрунтованість основних постулатів релігійного світогляду. Крім того, він глибоко вивчає джерела канонічного права, історію їхнього формування та основні канонічні норми, що регулюють здійснення Таїнств і обрядів Православної Церкви. Таким чином, лише гармонійне поєднання різних напрямів практичної підготовки дозволяє сформувати цілісну й компетентну богословську особистість, здатну ефективно діяти як у науковій, так і в практичній сферах.

Участь бакалаврів закладів богословської освіти у богослужіннях патріотичного спрямування виступає також важливим чинником

формування громадянських та національно-патріотичних чеснот. Як приклад, можемо навести молитовні заходи, заупокійні літії, які провів у 2024 році єпископ Мукачівський і Карпатський Православної Церкви України Віктор Бедь за участі бакалаврів Карпатського університету імені Августина Волошина та Ужгородської української богословської академії¹³.

Наступною педагогічною умовою формування у бакалаврів богослов'я компетентностей до освіти впродовж життя є розвиток їхніх умінь та навичок, пов'язаних із пошуком, опрацюванням та аналізом інформації з різних джерел, а також здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології¹⁴.

Тому, сьогодні заклади вищої духовної освіти особливо увагу приділяють розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності як невід'ємної складової професійної підготовки майбутніх богословів. Це обумовлено необхідністю формування у здобувачів освіти навичок, що дозволяють ефективно орієнтуватися у динамічному інформаційному просторі. Освітній процес як конфесійних, так і академічних закладів зосереджується на опануванні майбутніми богословами методології пошуку, критичного аналізу та верифікації інформації з різноманітних інтернет-джерел, включаючи формування у них компетентностей із пошуку інформації за допомогою штучного інтелекту. Зокрема, навички промто-інженерії є критично важливими для відмежування автентичних джерел від недостовірних відомостей, що набуває особливого значення в контексті вивчення теології, історії та суспільно-гуманітарних дисциплін.

Крім того, освітні програми включають освоєння спеціалізованих цифрових інструментів для систематизації та візуалізації даних, таких як програми для створення баз даних чи ментальних карт, що сприяє глибшому розумінню та засвоєнню навчального матеріалу. Духовні університети та академії сьогодні впроваджують цілий спектр освітніх програм, спрямованих на поєднання інформаційних навичок із критичним мисленням, умінням працювати автономно та в команді, а також на вироблення у майбутніх богословів аналітичних умінь, що є ключовим для їхнього духовного та професійного особистісного зростання впродовж життя. Зокрема, у Карпатському університеті імені Августина Волошина та Ужгородській українській богословській академії, де тривалий час функціонує цілісний освітній духовний комплекс, що базується на компетентнісній

¹³ Бедь В. В. Актуальні питання богословської освіти в Україні. Колективна монографія. В. В. Бедь, М. М. Басараб та ін. Гельветика. 2024, 154 с.

¹⁴ Стандарт *вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень*, галузь знань 04 Богослов'я, спеціальність 041 Богослов'я: Наказ МОН України від 30.12.2021 р. № 1483.URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha> (дата звернення 12.12.2024).

парадигмі підготовки майбутніх богословів, впроваджується освітня програма «Інформаційна політика та безпека в Україні. Метою даного напрямку є надання майбутнім духовним лідерам систематизованого й емпірично обґрунтованого уявлення про функціонування інформаційної сфери в контексті переходу до інформаційного суспільства та про державне управління нею. Зокрема, програма спрямована на вивчення інформаційних процесів, що безпосередньо відображають та захищають інтереси особистості, суспільства та держави, що є критично важливим для формування компетентності у сфері національної безпеки й інформаційного суверенітету в умовах сучасних глобальних викликів¹⁵.

У даному контексті необхідно зазначити, що академічні заклади вищої освіти, пропонуючи наскрізні курси за вибором мають більше можливостей для формування інформаційно-комунікаційної компетентності студентів, зокрема і майбутніх богословів, які навчаються у даних закладах.

У сучасних умовах інтеграції богословської освіти в європейський та світовий освітній простір особливої актуальності набуває формування в майбутніх бакалаврів богослов'я інформаційно-комунікаційних компетентностей як необхідної передумови здатності до освіти впродовж життя. Показовим прикладом у цьому контексті є освітні практики Українського католицького університету, де, поряд із класичними богословськими дисциплінами, студенти мають доступ до інноваційних курсів, що забезпечують опанування цифрових інструментів роботи з інформацією. Так, сертифікаційна програма «Data Engineering» розроблена на факультеті прикладних наук і спрямована на формування навичок роботи з великими масивами даних, побудови інформаційних інфраструктур, застосування алгоритмів машинного навчання та впровадження сучасних технологій у практичні дослідницькі проекти. Хоча цей курс не є богословським за змістом, його інтеграція в загальний освітній простір університету демонструє стратегічний підхід до підготовки майбутніх фахівців, які здатні ефективно користуватися цифровими ресурсами, критично аналізувати інформацію та впроваджувати інноваційні методи у власну професійну діяльність. Таким чином, навіть у контексті богословської освіти, приклади подібних програм стають важливим чинником формування інформаційної культури та компетентностей, що забезпечують конкурентоспроможність випускників і відкривають для них можливості міждисциплінарної взаємодії та розвитку впродовж життя¹⁶.

¹⁵ Освітня програма підготовки бакалавра «Богослов'я». Карпатський університет імені Августина Волошина. веб-сайт. URL: <https://kau.com.ua/> (дата звернення 12.12.2024).

¹⁶ Сертифікаційна програма «Інженерія даних» https://apps.ucu.edu.ua/data-engineering/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 12.09.2025).

У змісті обов'язкових освітніх програм богословських закладів вищої освіти закладено вагомий потенціал для формування інформаційної компетентності студентів. Так, у навчальних планах Київської православної богословської академії та Ужгородської української богословської академії передбачено курси «Інформаційні технології», «Основи академічного письма», «Філософія та методологія науки», які навчають майбутніх богословів ефективному пошуку, опрацюванню й критичному аналізу інформації в цифровому середовищі. В Івано-Франківській академії Івана Золотоустого дисципліни на кшталт «Методика наукового дослідження» та «Логіка і критичне мислення» розвивають здатність до системної обробки даних і аргументованого викладу результатів у письмовій та електронній формах. Університет Короля Данила демонструє ще більш системний підхід, пропонуючи обов'язкову дисципліну «Інформаційні технології»¹⁷, де студенти опановують роботу з цифровими ресурсами, електронними базами даних та інструментами для аналізу та обробки інформації. Таким чином, обов'язкові курси створюють у майбутніх бакалаврів богослов'я міцну базу інформаційної компетентності, необхідну для навчання впродовж життя та академічної діяльності.

Ще більше можливостей відкривають курси за вибором, які підсилюють і конкретизують розвиток інформаційної компетентності. Тут, як ми вже зазначали, Український католицький університет пропонує студентам доступ до інноваційних програм, зокрема сертифікаційного курсу «Data Engineering», що забезпечує навички роботи з великими масивами даних, цифровою інфраструктурою та сучасними аналітичними інструментами. У Карпатському університеті імені Августина Волошина серед вибіркового дисциплін можна знайти «Основи інформаційно-комунікаційних технологій» та «Медіакультуру», які формують уміння використовувати цифрові платформи для навчання, наукових досліджень та публічної комунікації. Такий вибірково блок дозволяє студентам поєднувати богословські знання з практикою роботи в інформаційному середовищі, розвивати критичне мислення та цифрову грамотність, що є ключовими складовими підготовки сучасного фахівця та гарантує готовність до безперервного навчання й професійного розвитку.

Розвиток здатності до ефективної комунікації та співпраці за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), включаючи участь в онлайн-дискусіях, спільну роботу над проектами та проведення вебінарів, є ключовим елементом самоосвітньої діяльності майбутніх

¹⁷ Робоча програма навчальної дисципліни «Інформаційні технології» https://ukd.edu.ua/sites/default/files/2020-03/Informatsijni-tehnologiyi-di-lya-Bogoslovz.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 12.09.2025).

богословів, оскільки набуті вміння дозволяють майбутнім богословам не лише систематично оновлювати власні знання, але й ефективно їх транслювати, що є фундаментальною умовою їхньої професійної діяльності та сприяє безперервному саморозвитку впродовж усього життя.

У процесі дослідження наукових джерел щодо формування здатності до освіти впродовж життя бакалаврів богослов'я ми визначили наступні структурні складові самоосвітньої компетентності майбутнього педагога початкової школи: мотиваційно-цільовий, знансєвий, контрольнo-коригувальний. Мотиваційний критерій визначає рівень усвідомлення студентами духовної та професійної значущості навчання впродовж життя. Для майбутніх бакалаврів богослов'я він нерозривно пов'язаний із християнськими цінностями: вірою, служінням та покликанням. Високий рівень мотивації свідчить про те, що навчання сприймається не лише як засіб здобуття знань, а й як духовний обов'язок та форма служіння Богові й ближнім. Низький рівень вказує на ситуативність і відсутність внутрішньої потреби у саморозвитку.

Когнітивний критерій охоплює систему знань студентів про стратегії та методи самонавчання, уміння працювати з різними джерелами та критично їх осмислювати. Для богословів важливим є інтегративний аспект: здатність поєднувати богословські знання з надбаннями інших наук і використовувати їх у контексті християнського світогляду. Високий рівень когнітивної сформованості виявляється у здатності не лише накопичувати знання, але й переосмислювати їх у світлі віри, що робить процес навчання глибоким і цілісним.

Діяльнісний критерій характеризує практичну здатність студентів організувати власну освітню діяльність. Йдеться про планування навчальних і духовних цілей, уміння поєднувати навчання, молитву та служіння, а також застосовувати здобуті знання у пастирській, місіонерській чи соціальній практиці. Для богословів діяльнісний компонент є свідченням зрілості, оскільки знання реалізуються у конкретних формах служіння. Високий рівень означає сформовану здатність перетворювати освітні досягнення на життєву й церковну практику.

Рефлексивний критерій пов'язаний зі здатністю студентів до самооцінки, критичного аналізу власних досягнень і визначення напрямів подальшого розвитку. Для богословської освіти він має подвійну природу: академічну та духовну. Рефлексія передбачає не лише аналіз освітніх результатів, але й осмислення особистого духовного зростання у стосунках з Богом. Високий рівень рефлексивності проявляється у готовності коригувати свої освітні плани згідно з Божою волею та постійно вдосконалювати себе як майбутнього служителя.

Технологічний критерій відображає здатність студентів застосовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології для навчання і поширення християнських цінностей. Використання електронних бібліотек, онлайн-курсів, цифрових платформ для дослідження Святого Письма та комунікації з іншими науковцями й вірянами є важливою умовою інтеграції богословської освіти у сучасний інформаційний простір. Високий рівень технологічної сформованості свідчить про готовність студента не лише навчатися в цифровому середовищі, але й активно застосовувати новітні засоби для здійснення місії Церкви.

Проведене дослідження студентів-богословів Карпатського університету імені Августина Волошина та Ужгородської української богословської академії дозволило виявити особливості рівнів сформованості умінь навчатися впродовж життя та надати характеристику освітнім тенденціям у сфері богословської підготовки. Отримані результати засвідчили загалом високі показники з окремими відхиленнями у бік середнього рівня. У середньому розподіл результатів виглядає наступним чином: мотиваційний критерій – 17,2 бала, когнітивний – 14,4 бала, діяльнісний – 16,1 бала, рефлексивний – 15,0 бала, технологічний – 16,3 бала. Такі показники підтверджують, що переважна більшість студентів володіє доволі сформованими умінями до безперервного навчання, однак водночас окремі напрями потребують посиленої педагогічної уваги та подальшої корекції.

У площині мотиваційного розвитку респонденти продемонстрували найбільш стійкі та цілісні результати. Відповіді на питання, що стосувалися розуміння віри як джерела особистісного й професійного вдосконалення, показали, що студенти здебільшого сприймають навчання не лише як інструмент підготовки до служіння у сучасному суспільстві, але й як невід'ємний елемент християнського покликання. Значна частина відповідей зосереджена на рівні чотирьох балів, частково – на п'яти, тоді як оцінки на рівні трьох зустрічаються епізодично. Це підтверджує, що у студентів формується інтегроване бачення єдності духовної традиції та освітнього поступу. Водночас наявність менш високих оцінок свідчить про різний рівень внутрішньої мотивації: від усвідомлення освіти як богословського й життєвого покликання – до її сприйняття як практичного засобу для професійної реалізації. Така варіативність відкриває перспективи для подальшої духовно-освітньої роботи, спрямованої на гармонізацію цих двох вимірів.

Когнітивний критерій, що відображає здатність до інтеграції богословських знань із міждисциплінарним науковим простором, виявився менш стабільним, середній показник якого становить 14,4 бала.

Значна частина оцінок перебуває у зоні середнього рівня, що демонструє обмежену сформованість міждисциплінарних компетентностей. Це проявляється у труднощах зі співвіднесенням богословських положень із методологіями гуманітарних і природничих наук, а також у недостатній здатності до концептуального синтезу. Проте позитивним моментом є те, що у визначенні власних освітніх потреб студенти продемонстрували значно вищі результати, які наближаються до рівня чотирьох балів. Це свідчить про готовність студентів до самостійного планування власної траєкторії розвитку, навіть за умови недостатньої сформованості методологічної культури. Така тенденція відкриває потенціал для розвитку індивідуальних освітніх стратегій, які поєднуюватимуть як богословську, так і світську наукову перспективу.

Результати діяльнісного критерію, що в середньому склали 16,1 бала, демонструють достатньо високий рівень готовності до застосування здобутих знань у практичній діяльності. Студенти виявили здатність до участі у пастирській практиці, освітніх і просвітницьких проєктах, що засвідчує прагнення до практичного втілення богословських знань. Водночас у відповідях простежуються випадки труднощів із систематизацією досвіду, що може вказувати на потребу глибшої інтеграції навчальних практик у структуру освітніх програм.

Рефлексивний критерій із середнім результатом у 15,0 бала демонструє відносно стійкі показники, але вимагає подальшого вдосконалення. Студенти виявляють здатність до критичної оцінки власного досвіду та усвідомлення освітніх потреб, проте у низці випадків ця рефлексія залишається поверхневою та недостатньо систематизованою. Це створює підґрунтя для більш активного впровадження педагогічних технологій, спрямованих на розвиток глибокої аналітичної культури мислення.

Нарешті, технологічний критерій (16,3 бала) відображає відносно високий рівень готовності до використання сучасних інформаційних ресурсів та цифрових технологій. Більшість студентів успішно орієнтується в цифрових середовищах, що відкриває широкі можливості для інтеграції богословських знань із сучасними освітніми інструментами. Однак наявні розбіжності у результатах вказують на те, що окремі студенти потребують додаткової підтримки для розвитку цифрової грамотності на академічному рівні.

Таким чином, проведене дослідження підтвердило загальну тенденцію до формування стійкої мотиваційної та діяльнісної бази навчання у студентів-богословів, водночас виявивши необхідність поглиблення когнітивної та рефлексивної складових. У цьому контексті актуальними є рекомендації щодо збільшення кількості годин, присвячених різним

формам богословських практик, а також інтеграція богословської освіти з сучасними інформаційними технологіями, що сприятиме гармонізації духовної традиції та освітнього поступу.

Результати дослідження засвідчили, що формування умінь навчатися впродовж життя у студентів-богословів значною мірою залежить від поєднання традиційних форм освітньої діяльності з інноваційними підходами. На цьому тлі актуальними видаються рекомендації, спрямовані на вдосконалення навчального процесу.

По-перше, необхідним є збільшення кількості годин, відведених на різні форми богословських практик. Йдеться не лише про традиційну літургійну чи катехитичну практику, але й про ширше залучення студентів до реальних форм духовного та соціального служіння. Такий підхід сприятиме тому, що здобути теоретичні знання інтегруватимуться у практичний вимір життя Церкви, а діяльнісний критерій умінь навчатися впродовж життя отримає додаткове підґрунтя. Збільшення годин практики також дозволить глибше розвинути рефлексивну складову підготовки, адже студентам буде надано більше можливостей аналізувати власний досвід служіння і поєднувати його з духовним розвитком.

По-друге, важливим завданням є інтеграція сучасних інформаційних технологій у процес богословської освіти. Використання електронних бібліотек, онлайн-баз даних, цифрових ресурсів Святого Письма та богословської літератури сприятиме підвищенню когнітивного рівня підготовки. Інтеграція ІТ-технологій у навчальний процес допоможе розширити можливості для самостійного дослідження, формування міждисциплінарних зв'язків і розвитку критичного мислення. Не менш важливим є використання комунікаційних технологій – відеоконференцій, освітніх платформ, онлайн-семінарів, які розширюють горизонт академічного діалогу та сприяють міжнародній співпраці.

Поєднання цих двох напрямів – практичного укорінення богословських знань у житті Церкви та активного застосування інформаційних технологій – забезпечить гармонійний розвиток мотиваційних, когнітивних, діяльнісних, рефлексивних і технологічних умінь студентів. Саме це поєднання є ключем до формування цілісної готовності майбутніх богословів навчатися впродовж життя, поєднуючи вірність духовній традиції з відкритістю до викликів сучасного світу.

У діяльнісному аспекті показники значно вищі й досягають 16,1 бала, що відповідає високому рівню. Особливо виразним є прагнення студентів застосовувати набуті знання у служінні Богові та ближнім. У цьому питанні домінували оцінки на рівні чотирьох і п'яти балів, що свідчить про органічне поєднання освітніх і практичних вимірів підготовки. Питання,

пов'язані з організацією часу та поєднанням навчання, молитви і служіння, також показали достатньо високий рівень, хоча наявність частини оцінок у три бали засвідчує, що не всі студенти володіють однаковими навичками тайм-менеджменту.

Рефлексивна сфера виявилася на рівні 15,0 бала. Студенти демонструють здатність до оцінювання впливу здобутих знань на духовний ріст, що підтверджується середніми оцінками, наближеними до чотирьох балів. Водночас питання, пов'язані з усвідомленням власних освітніх і духовних слабких сторін, а також із критичним осмисленням досвіду навчання, продемонстрували нижчі показники – близько 3,6 бала. Це свідчить про наявність загальної установки на рефлексію, але водночас і про те, що глибокий самоаналіз притаманний не всім студентам.

У технологічному вимірі отримано досить високий показник – 16,3 бала. Відповіді показали, що більшість студентів активно використовують сучасні інформаційні технології для самоосвіти, дослідження Святого Письма та богословської літератури. Особливо високі результати простежуються у питанні щодо використання цифрових технологій для поширення віри та здійснення місії Церкви, де середнє значення досягло рівня чотирьох балів. Це вказує на відкритість молодого покоління богословів до інтеграції інноваційних засобів у навчальний та церковний контекст.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасних досліджень із зазначеної проблематики дає можливість стверджувати, що формування здатності до освіти впродовж життя є ключовою складовою професійної та особистісної підготовки бакалаврів богослов'я в сучасних умовах. З'ясовано, що компетентнісна парадигма богословської освіти, закріплена у нормативно-правових документах та освітніх стандартах, безпосередньо орієнтована на розвиток здатності до освіти впродовж життя майбутніх богословів. Аналіз освітніх програм конфесійних і неконфесійних закладів вищої духовної освіти засвідчив наявність потенціалу для реалізації принципів безперервного навчання через міждисциплінарність, практико-орієнтоване навчання та академічну свободу студентів. Емпіричне дослідження підтвердило потребу у цілеспрямованому педагогічному супроводі розвитку навичок самостійного навчання, критичного мислення та рефлексії у майбутніх богословів. Обґрунтовано, що інтеграція духовної традиції з сучасними педагогічними технологіями сприяє формуванню цілісної особистості богослова, здатного до постійного саморозвитку. Доведено, що активне залучення студентів до практичної, соціальної та пастирської діяльності

виступає важливим чинником мотивації до самоосвіти. Узагальнюючи, можна стверджувати, що розвиток здатності до освіти впродовж життя є необхідною умовою підготовки богословів, спроможних адекватно відповідати на виклики сучасного суспільства та ефективно реалізовувати своє покликання у церковному й суспільному просторі.

Загальний аналіз дозволяє зробити висновок, що студенти-богослови виявляють високий рівень готовності до навчання впродовж життя, заснованої на духовній мотивації, практичному застосуванні знань та вмінні інтегрувати сучасні технології у навчальний і місійний процес. Водночас зберігаються окремі проблемні зони, зокрема у когнітивній сфері та у глибині рефлексії. Це вимагає акцентованої педагогічної уваги на розвитку методологічної культури й формуванні здатності до глибшого самоаналізу. Саме ці аспекти є перспективними напрямками вдосконалення освітнього процесу у підготовці майбутніх богословів, оскільки їх подальший розвиток дозволить досягти більшої цілісності у формуванні навичок навчання впродовж життя та забезпечить гармонійну інтеграцію освітніх і духовних вимірів у майбутній професійній діяльності.

АНОТАЦІЯ

У роботі здійснено комплексний аналіз проблеми формування здатності до освіти впродовж життя у бакалаврів богослов'я в умовах трансформації системи вищої духовної освіти України. Обґрунтовано, що розвиток самоосвітньої компетентності є однією з ключових передумов становлення майбутнього богослова. Показано значення компетентнісного підходу у змісті підготовки бакалаврів богослов'я у конфесійних і неконфесійних закладах вищої освіти. Проаналізовано нормативно-правові засади, освітні програми та результати емпіричного дослідження, що підтверджують орієнтацію сучасної богословської освіти на безперервний особистісний і професійний розвиток. Доведено, що поєднання духовної традиції з сучасними педагогічними технологіями та практичною діяльністю сприяє формуванню богослова, здатного ефективно відповідати на виклики сучасного суспільства та церковного життя.

Література

1. Басараб М. М. Самоосвітня діяльність у контексті компетентнісної парадигми до підготовки бакалаврів богослов'я. Актуальні питання гуманітарних наук. 2025. Вип. 86, том 1, С. 295 – 300.
2. Бедь В. В. Актуальні питання богословської освіти в Україні. Колективна монографія. В. В. Бедь, М. М. Басараб та ін. Гельветика. 2024, 154 с.

3. Закон України «Про вищу освіту» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 17.06.2025 р.).

4. Навчання триває після диплома: духовне слово митрополита Епіфанія до випускників КПБА

https://uaopc.te.ua/navchannya-tryvaye-pislya-dyploma-duhovne-slovo-myropolitya-epifaniya-do-vypusknnykiv-kpba/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 17.06.2025 р.).

5. Освіта протягом життя як чинник людського розвитку. Аналітична записка. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/osvita-protyagom-zhittya-yak-chinnik-lyudskogo-rozvitku> (дата звернення: 17.06.2025 р.).

6. Освітня програма підготовки бакалавра «Богослов'я». Карпатський університет імені Августина Волошина. URL: <https://kau.com.ua/> (дата звернення 12.12.2024).

7. Освітня програма «Богослов'я». Український католицький університет. URL: <https://wiki.ucu.edu.ua/> (дата звернення 12.09.2025).

8. Освітня програма підготовки бакалавра «Богослов'я». «Вищий духовний навчальний заклад «Таврійський християнський інститут». URL: <https://tci.org.ua/%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%81%D0%B8/> (дата звернення 12.09.2025).

9. Освітня програма підготовки бакалавра «Богослов'я». Київська православна богословська академія. URL: <https://kpba.edu.ua/opp-bakalavr> (дата звернення 12.12.2024).

10. Освітня програма підготовки бакалавра «Богослов'я». Івано-Франківська академія Івана Золотоустого. веб-сайт. URL: <https://ifaiz.edu.ua/syl/Sylabus-relig-i-kultur.pdf> (дата звернення 12.09.2025).

11. Попович В. М. Взаємозв'язок соціального вчення православних церков і богословської освіти в Україні: філософсько-релігієзнавчий аналіз: дис. докт. філософ. наук: 09.00.11 – релігієзнавство / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Житомир, 2018. с. 198.

12. Робоча програма навчальної дисципліни «Інформаційні технології». https://ukd.edu.ua/sites/default/files/2020-03/Informatsijni-tehnologiyi-dlya-Bogoslovz.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 12.09.2025).

13. Сертифікаційна програма «Інженерія даних». https://apps.ucu.edu.ua/data-engineering/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 12.09.2025).

14. Стандарт вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 04 Богослов'я, спеціальність 041 Богослов'я: Наказ МОН України від 30.12.2021 р. № 1483. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha> (дата звернення 12.12.2024).

15. Христокін Г. В. Методологія православної теології в її парадигмальних трансформаціях. Дисертація/ Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2019. 544 с.

16. Хромець В. Л. Богословська освіта як феномен релігійного та світського освітнього простору України: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук: 09.00.11. Київ, 2019. 404 с.

Додаток 1

АНКЕТА

«Рівні сформованості вмінь навчатися впродовж життя у майбутніх бакалаврів богослов'я»

Шкала відповідей:

1. – повністю не згоден
2. – скоріше не згоден
3. – важко відповісти
4. – скоріше згоден
5. – повністю згоден

1. Мотиваційний критерій

1. Чи вважаєте Ви, що віра в Бога надихає Вас постійно вдосконалюватися й навчатися?
2. Чи сприймаєте Ви освіту як частину свого християнського покликання?
3. Чи маєте Ви внутрішню потребу у духовному та професійному саморозвитку?
4. Чи прагнете Ви здобувати нові знання, щоб краще служити Богові та людям?

2. Когнітивний критерій

5. Чи знаєте Ви методи навчання, які допомагають глибше зрозуміти Святе Письмо і богослов'я?
6. Чи вмієте Ви критично оцінювати сучасні джерела знань у світлі християнських цінностей?
7. Чи здатні Ви поєднувати богословські знання з іншими науками для ширшого розуміння світу?
8. Чи можете Ви самостійно визначати, які знання потрібні для духовного й освітнього зростання?

3. Діяльнісний критерій

9. Чи плануєте Ви власний духовний і навчальний розвиток у світлі християнських принципів?

10. Чи користуєтесь Ви додатковими ресурсами (книгами, курсами, лекціями) для поглиблення знань?

11. Чи застосовуєте Ви набуті знання у служінні Богові та ближнім?

12. Чи вмієте Ви організувати свій час так, щоб поєднувати навчання, молитву і служіння?

4. Рефлексивний критерій

13. Чи оцінюєте Ви, як здобуті знання впливають на Ваш духовний ріст і стосунки з Богом?

14. Чи усвідомлюєте Ви свої освітні та духовні слабкі сторони?

15. Чи критично осмислюєте Ви власний досвід навчання і служіння у світлі Святого Письма?

16. Чи готові Ви змінювати свої освітні плани відповідно до Божої волі?

5. Технологічний критерій

17. Чи використовуєте Ви сучасні інформаційні технології (онлайн-курси, електронні бібліотеки) для самоосвіти?

18. Чи застосовуєте Ви цифрові ресурси для дослідження Святого Письма та богословської літератури?

19. Чи вмієте Ви користуватися комунікаційними технологіями (електронна пошта, відеоконференції) для обміну духовним і науковим досвідом?

20. Чи вважаєте Ви, що новітні технології можуть допомогти поширювати віру і здійснювати місію Церкви?

Ключ до анкети (20 питань)

1. Система оцінювання

• Кожна відповідь оцінюється за шкалою від 1 до 5 балів:

1 – повністю не згоден

2 – скоріше не згоден

3 – важко відповісти

4 – скоріше згоден

5 – повністю згоден

• **Максимум балів:** $20 \times 5 = 100$

• **Мінімум балів:** $20 \times 1 = 20$

2. Рівні сформованості (загальний показник)

1. Низький рівень – 20–46 балів

(слабка мотивація до освіти, недостатні знання про методи самонавчання, відсутність навичок використання технологій та рефлексії).

2. Середній рівень – 47–73 бали

(наявні окремі елементи мотивації та умінь, проте навчання ще не є системним; технології використовуються вибірково, рефлексія недостатня).

3. Високий рівень – 74–100 балів

(освіта усвідомлюється як християнське покликання; сформовані навички самонавчання; активне використання сучасних технологій; здатність до постійної рефлексії й інтеграції знань у служіння).

3. Рівні сформованості за критеріями

Для детальнішого аналізу можна рахувати бали окремо за кожним критерієм:

- **Мотиваційний критерій** – 4–20 балів
- **Когнітивний критерій** – 4–20 балів
- **Діяльнісний критерій** – 4–20 балів
- **Рефлексивний критерій** – 4–20 балів
- **Технологічний критерій** – 4–20 балів

👉 У кожному блоці можна визначати рівні так:

- 4–9 балів – низький
- 10–14 балів – середній
- 15–20 балів – високий

Information about the authors:

Basarab Mykhailo Mykhailovych,

PhD in History, Doctor of Theological Sciences
(Orthodox Church of Ukraine),

Head of the Department of Theology, Philosophy, and Humanities
Augustine Voloshyn Carpathian University
4, Goydy St., Uzhhorod, 88000, Ukraine